

Strategije obezbeđivanja kvaliteta vode za piće

Prof. dr Sanja Bijelović

Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet, Institut za javno zdravlje Vojvodine

Uvod

Strategije obezbeđivanja kvaliteta vode za piće usmerene su ka aktivnostima i merama koje omogućuju bezbedno vodosnabdevanje zdravstveno ispravnom vodom za piće, vodeći računa o svim delovima sistema, odnosno počevši od izvora, zahvatanja vode, prečišćavanja, do distribucije ka krajnjem korisniku.

Najefektivniji način podrazumeva pristup kontrole opasnosti i opasnih događaja u sistemu vodosnabdevanja, prepoznat u Planu bezbednog snabdevanja vodom za piće ("Water Safety Plan- WSP")

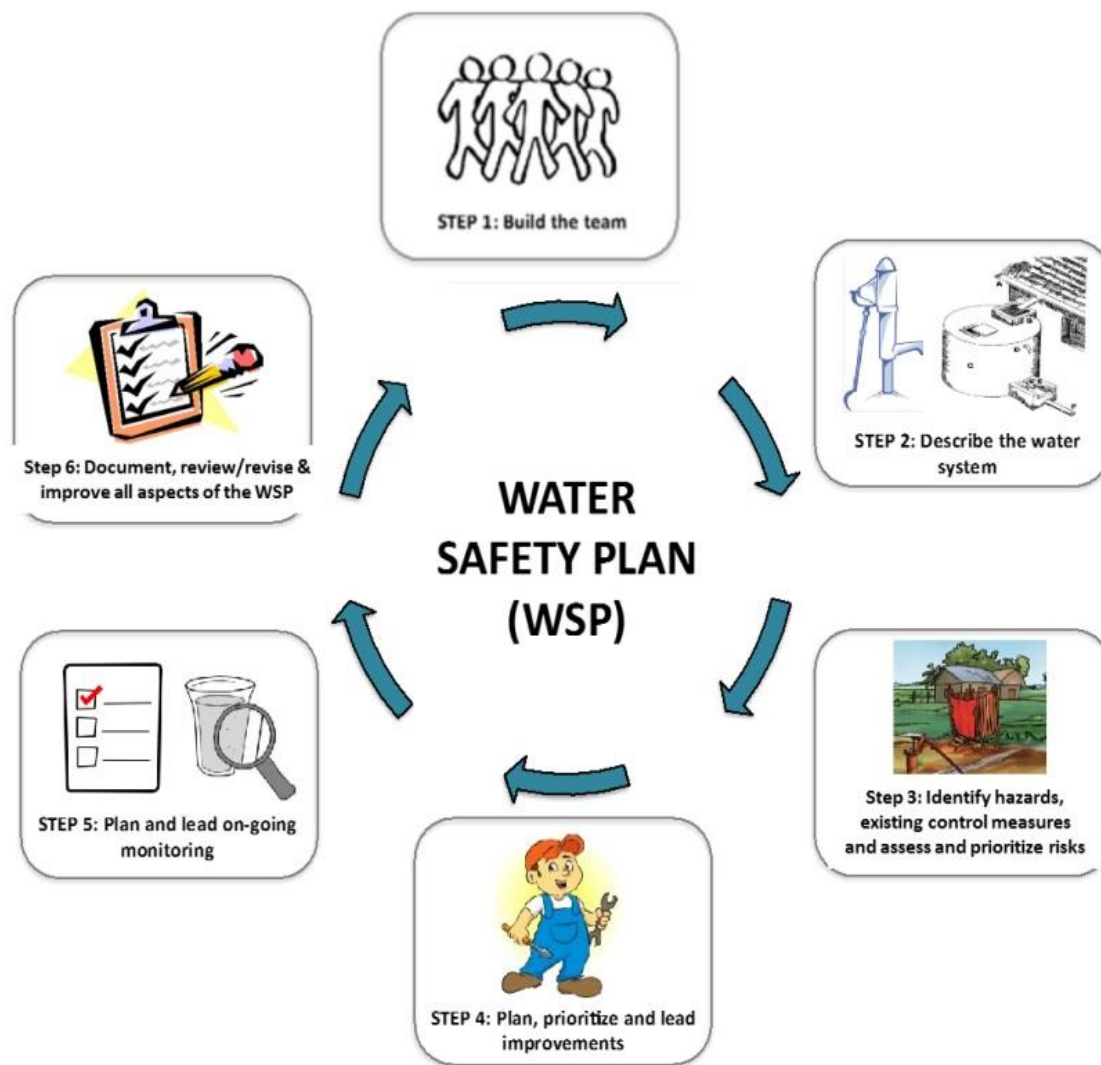
Šta je WSP?

- Plan za obezbeđivanje bezbednosti vode za piće za krajnjeg korisnika upravljanjem rizicima i unapređenjem sistema vodosnabdevanja

- Sastoji se iz šest koraka:

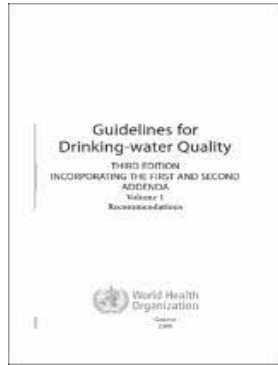
1. Formiranje tima
2. Opis postojećeg sistema
3. Prepoznavanje opasnosti i opasnih događaja i postojećih kontrolnih mera
4. Prirotizacija i planiranje mera za unapređenje sistema
5. Definisanje operativnog monitoringa
6. Podrška, evaluacija i unapređenje Plana

Multidisciplinarni pristup!

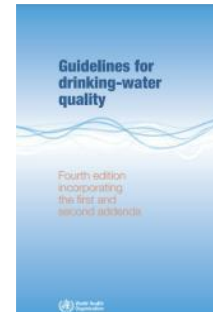

https://journal.gnest.org/publication/gnest_04284

WSP – SZO

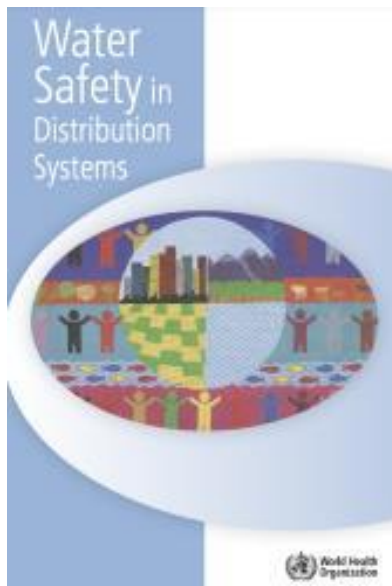
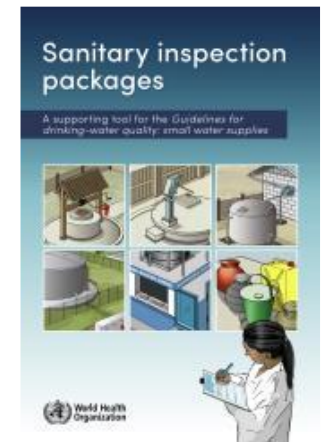
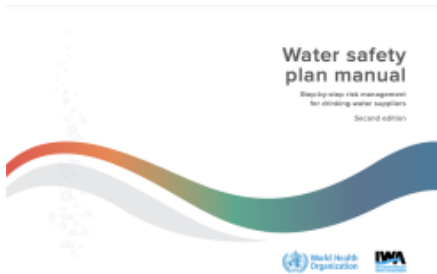

Guidelines for Drinking-water Quality
Third Edition Incorporating
The First And Second Addenda,
Volume 1 Recommendations, WHO,
Geneva 2008

Guidelines for drinking-water
quality Fourth edition
incorporating the first and
second addenda, WHO (2022),
<https://www.who.int/publications/i/item/9789240045064>

- WSP se prvi put definiše u vodiču Svetske Zdravstvene Organizacije 2008. godine, da bi u 2022. bio obavezan element u pristupu procene rizika.

WSP je danas prepoznat u mnogim vodičima SZO koji se odnose na upravljanje vodom za piće.

WSP – SZO

WSP – EU Direktive i standard

– OBAVEZA

- WSP je prepoznat kao obavezan pristup u proceni rizika vodosnabdevanja u Direktivama Evropske Unije za vodu za piće (EU Directive 2015/1787, 2020/2184)

DIRECTIVES COMMISSION DIRECTIVE (EU)
2015/1787 of 6 October 2015 amending Annexes II and III to Council Directive 98/83/EC on the quality of water intended for human consumption

- **Internacionalno prepoznat pristup** za proizvodnju, distribuciju, monitoring i analizu parametara vode za piće, zasnovan na SZO preporukama

EN 15975-2:2013, preveden i usvojen u ISS SRPS EN 15975-2:2015, Security of drinking water supply - **Guidelines for risk and crisis management - Part 2: Risk management**

DIRECTIVE (EU) 2020/2184 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 December 2020 on the quality of water intended for human consumption (recast)

- **Zasnovana na pristupu procene rizika koji se radi na tri nivoa: izvor, proizvodnja i distribucija, unutrašnja mreža**

6

ČISTA VODA
I SANITARNI USLOVI

+

13

OČUVANJE
KLIME

3

DOBRO
ZDRAVLJE

Ciljevi održivog razvoja

- Ciljevi održivog razvoja usvojeni od Ujedinjenih Nacija 2015. godine, sa realizacijom do 2030., predstavljaju globalni poziv na akciju, kako bi sprečili siromaštvo, zaštitili životnu sredinu i klimu, i osigurali da svi ljudi žive u miru i prosperitetu.

WSP u RS

U Republici Srbiji izrada i primena WSP će postati obavezujuća usvajanjem novog Zakona o vodi za piće i pripadajućih Pravilnika, koji su u pripremi.

Postojeća nacionalna zakonska i stručna osnova, kao i rezultati i praktični alati proizaišli iz obavljenih istraživanja na nacionalnom nivou na temu WSP, daju mogućnost svim JKP, JP, rukovodiocima objekata javne namene i drugim pravnim subjektima da pristupe izradi WSP.

Zakonska osnova u RS

Na nivou izvorišta

- Zakon o vodama, Sl.glasnik RS br. 30/2010...95/2018, definiše izvorišta vode, upravljanje i korišćenje istih, zone sanitarne zaštite
- Zakon o zaštiti životne sredine, Sl.glasnik RS br. 135/2004...94/2024, definiše zaštitu vodenih ekosistema
- Strategija upravljanja vodama na teritoriji RS do 2034. godine, Sl.glasnik RS br.3/2107

Na nivou prečišćavanja i distribucije

- Zakon o komunalnim delatnostima, Sl.glasnik RS br 88/2011...94/2024, definiše obaveze JLS o vodosnabdevanju.
- Zakon o planiranju i izgradnji, Sl.glasnik RS 72/2009...62/2023, definiše infrastrukturu vodovoda
- Zakon o hemikalijama, Sl.glasnik RS br. 36/2009...25/2015, definiše dozvoljene hemikalije za tretman vode za piće
- Zakon o biocidnim proizvodima, Sl.glasnik RS br. 109/2021, definiše dozvoljene biocide za tretman i proizvodnju vode za piće
- Zakon o predmetima opšte upotrebe, Sl.glasnik RS br.25/2019, 14/2022, definiše vrstu dozvoljenog materijala u kontaktu sa hranom (vodom)
- Zakon o građevinskim proizvodima, Sl.glasnik RS br.83/2018, definiše materijale pogodne za vodosnabdevanje ...

Zakonska osnova i protokoli u RS

- **Na nivou korisnika**

- Zakon o bezbednosti hrane, Sl. glasnik RS br. 41/2009 i 17/2019, voda za piće jeste hrana; načelo analize rizika
- Zakon o zaštiti od zaraznih bolesti, Sl. glasnik RS br. 15/2016, 68/2020 I 136/2020, definiše neophodnost obezbeđivanja zdravstveno ispravne vode za piće
- Zakon o javnom zdravlju, Sl. glasnik 15/2016, procena rizika po javno zdravlje u vezi sa kriznim i vanrednim situacijama
- Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama, Sl. glasnik RS 87/2018, praćenje sadržaja opasnih materija u vodi
- Zakon o sanitarnom nadzoru, Sl. glasnik RS br.125/2004, definiše nadzor nad javnim snabdevanjem stanovištva vodom za piće
- Pravilnik o higijenskoj ispravnosti vode za piće, Sl. list SRJ 42/98 i 44/99, Sl.glasnik RS br. 28/2019., definiše parametre za praćenje zdr.isp.vode za piće
- „Protokol o vodi i zdravlju“, međudržavni ugovor EU, SZO i RS, ratifikovan 2013, zajednički sporazum Ministarstva zdravlja, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Ministarstva energetike, razvoja i zaštite životne sredine u cilju *prevencije, suzbijanja i smanjenja oboljenja vezanih za vodu* u okviru integrisanih vodoprivrednih sistema kojima je **cilj održivo korišćenje vodnih resursa, kvalitet vode u okolini koji ne ugrožava zdravlje ljudi i zaštita vodenih ekosistema.**

Kako naše zakonodavstvo uklopiti u WSP?

svi naučni dokumenti, strategije, standardi, sva stručna i naučna literature se koristi za definisanje i realizaciju koraka 2-6 (opis sistema, procena opasnosti i opasnih događaja, analiza mera, predlog i implementacija novih mera, operativni monitoring, evaluacija Plana i sistema)

- Definisanje tima (korak 1) podrazumeva multidisciplinarnost:
 - Osnivač (JLS)
 - Zahvatač, preradivač i distributer (JKP, JP, DOO)
 - Kontrola kvaliteta / bezbednosti/zdravstvene ispravnosti (sanitarna inspekcija, inspekcija zaštite životne sredine, komunalna inspekcija, republička vodoprivredna inspekcija, ovlašćene laboratorije za ocenu kvaliteta, ZU - zavodi/instituti za javno zdravlje)

Definisanje tima - NSO

WSP u RS

Postojeća nacionalna zakonska i stručna osnova, kao i **rezultati i praktični alati proizaišli iz obavljenih istraživanja na nacionalnom nivou na temu WSP**, daju mogućnost svim JKP, JP, rukovodiocima objekata javne namene i drugim pravnim subjektima da pristupe izradi WSP.

Nacionalna istraživanja – dostupni alati

ruralnim područjima RS (RAPID ASSESSMENT OF DRINKING WATER QUALITY FROM THE SMALL SCALE WATER SUPPLY SYSTEMS IN RURAL AREAS OF THE REPUBLIC OF SERBIA), 2016; SZO, MZRS, IZJS Batut i mreža instituta/zavoda za javno zdravlje

- Istraživanje je obuhvatilo vodovodne sisteme i individualne vodne objekte, ukupno **1136**, analizirano je ukupno 1350 uzoraka vode za piće, osmišljeni su **upitnici za procenu rizika** na osnovu podataka prikupljenih u terenskom nadzoru prema **vrsti izvora vode za piće, zaštićenosti izvorišta, vrsti materijala distributivne mreže, načinu distribucije vode za piće potrošačima** (samo distributivna mreža bez rezervoara/ rezervoar i distributivna mreža) **i tretmanu vode** (ništa, samo dezinfekcija, prečišćavanje gde je dezinfekcija deo postupka).
- Utvrđene **opasnosti** u vodi za piće su bile **E.coli, nitrat, arsen**, a u pogledu objekata rizike su predstavljali **blizina zagađivača, oštećenost samih vodnih objekata, starost vodovodne mreže, vrsta materijala od kojeg su cevi izgrađene, nedostatak/neadekvatna dezinfekcija vode za piće, nedostatak stručnog kadra**
- Ocena rizika je **kvantitavna** (što je zbir potvrđih odgovora bio manji, to je i rizik bio manji)

Primeri upitnika za procenu rizika na terenu – RADQW

I 1 RADQW OBRZAC ZA SANITARNU INSPEKCIJU ZAŠTIĆEN IZVOR I 1

I. Opšte informacije:

- a. Šifra:..... IVO ili MVS (zaokružiti)
b. Okrug:..... Opština:..... Naselje:.....
c. Vlasnik vodnog objekta:
d. Br. domaćinstava:..... Br. korisnika
e. Godina izgradnje izvora:.....

II. Podaci za procenu rizika:

	Rizik
1. Da li su sabirni rezervoar ili kaptaža odsutni ili oštećeni?	DA NE
2. Da li su podzida ili zaštitni slojevi zemlje oko izvorišta oštećeni ili erodirani?	DA NE
3. Da li su poklopac kaptaže i/ili cev za ventilaciju neadekvatni?	DA NE
4. Da li prosuta voda plavi prostor oko kaptaže (npr. iz prelivne cevi)?	DA NE
5. Da li je ograda nepostojeća ili defektna?	DA NE
6. Da li životinje imaju pristup u krugu od 10 m od izvora?	DA NE
7. Da li postoji septička jama iznad nivoa i/ili u krugu od 30 m od izvora?	DA NE
8. Da li dolazi do nakupljanja površinskih voda iznad nivoa i/ili u krugu od 30 m?	DA NE
9. Drenažni kanal iznad izvora ne postoji ili je nefunkcionalan?	DA NE
10. Da li postoje bilo kakvi drugi izvori zagađenja iznad nivoa izvora (npr. fekalije, ili čvrst otpad)?	DA NE

Ime i potpis ocenjivača:.....Datum posete:.....

NAPOMENA: Obavezno odgovoriti na sva pitanja!!!

M 1 RADQW OBRAZAC ZA SANITARNU INSPEKCIJU MALI VODOVODNI SISTEM – DISTRIBUTIVNA MREŽA M 1

I. Opšte informacije:

- a. Šifra MVS-a:.....Scenario: SC1a, SC1b, SC2a, SC2b (zaokružiti)
b. Okrug:..... Opština:..... Naselje:.....
c. Vlasnik MVS:.....
d. Broj priključaka:..... Br. domaćinstava:..... Br. korisnika
e. Godina izgradnje MVS-a:.....
f. Tip vodovoda: gravitacioni/potisni (zaokružiti)
g. Broj izvorišta u sistemu:.....
i. Dužina mreže:.....m ili podatak nije dostupan (zaokružiti)
j. Prosečna starost mreže:.....godina ili podatak nije dostupan (zaokružiti)
k. Vrsta materijala od koga su cevi napravljene:..azbest, pocinkovane, PVC, drugo (upisati)..... ili podatak nije dostupan (zaokružiti)

II. Podaci za procenu rizika:

	Rizik
1. Brigu o MVS vode nestručna lica?	DA NE
2. Voda za piće se ne hlariše?	DA NE
3. Prostor oko točućeg mesta je nesanitaran?	DA NE
4. Bilo je prekida vodosnabdevanja tokom proteklih 10 dana?	DA NE
5. Primećene su promene pritiska vode u mreži tokom proteklih 10 dana?	DA NE
6. U sistemu postoje mesta ukrštanja ili nedovoljna udaljenost od cevi koje nisu za vodu za piće?	DA NE
7. Delovi mreže su izloženi i postoji mogućnost oštećenja?	DA NE
8. Korisnici primećuju promene senzornih osobina vode za piće?	DA NE
9. Najveći deo mreže nije zamenjen u poslednjih 10 godina?	DA NE
10. Pojedina domaćinstva imaju dvojno vodosnabdevanje?	DA NE

Ime i potpis ocenjivača:.....Datum posete:.....

RM 1 RADQW OBRAZAC ZA SANITARNU INSPEKCIJU MVS – REZERVOAR I DISTRIBUTIVNA MREŽA RM 1

I. Opšte informacije:

- a. Šifra MVS-a:.....Scenario: SC1a, SC1b, SC2a, SC2b (zaokružiti)
b. Okrug:..... Opština:..... Naselje:.....
c. Vlasnik MVS:.....
d. Broj priključaka:..... Br. domaćinstava:..... Br. korisnika
e. Godina izgradnje MVS-a:.....
f. Tip vodovoda: gravitacioni/potisni (zaokružiti)
g. Broj izvorišta u sistemu:.....
h. Broj rezervoara u sistemu:..... sa zapreminom u m³.....
i. Dužina mreže:.....m ili podatak nije dostupan (zaokružiti)
j. Prosečna starost mreže:.....godina ili podatak nije dostupan (zaokružiti)
k. Vrsta materijala od koga su cevi napravljene:..azbest, pocinkovane, PVC, drugo (upisati)..... ili podatak nije dostupan (zaokružiti)

II. Podaci za procenu rizika:

	Rizik
1. Zona sanitarne zaštite oko rezervoara ne postoji?	DA NE
2. Prostor oko rezervoara je nesanitaran?	DA NE
3. Komora rezervoara je oštećena ili curi?	DA NE
4. Zatvaračnica /poklopac rezervoara je oštećena, neadekvatna ili nedostaje?	DA NE
5. Ventilacioni otvori na rezervoaru su oštećeni ili otvoreni?	DA NE
6. Voda za piće se ne hlariše?	DA NE
7. Delovi mreže su izloženi i postoji mogućnost oštećenja?	DA NE
8. Bilo je prekida vodosnabdevanja tokom proteklih 10 dana?	DA NE
9. Najveći deo mreže nije zamenjen u poslednjih 10 godina?	DA NE
10. Pojedina domaćinstva imaju dvojno vodosnabdevanje ?	DA NE

Ime i potpis ocenjivača:.....Datum posete:.....

Nacionalna istraživanja – dostupni alati

poboljšanje vodopostrovanja i sanitacije u malim vodovodnim sistemima kroz integrativni pristup u Srbija (iWSSP) – "Developing an innovative approach to improving drinking-water and sanitation safety in small systems through integrative management in Serbia", 2022, SZO, RIVM Holandija, UBA Nemačka, MZRS, IZJS Batut, IZJZV I IZJZ Niš

- Istraživanje je obuhvatilo vodovodne i kanalizacione sisteme u tri pilot studije – Mladenovo, Pivnice i Sokolovica. Urađena je procena integrisanih sistema u šest koraka, od definisanja tima, preko opisa sistema, definisanja opasnosti i opasnih događaja, procenjen je rizik, sagledane su postojeće i dat je predlog novih korektivnih mera sa definisanjem perioda implementacije, opisan je interni monitoring i dat je predlog daljeg unapređenja i evaluacije Plana.

- Ocena rizika je **semi-kvantitativna** prema SZO metodi

LIKELIHOOD		SEVERITY/ CONSEQUENCE		Specify Category		
3	most likely	1	No or minor impact	1----2	3----5	6----9
2	possible	2	Moderate impact	Low	Medium	High
1	unlikely	3	Major impact			

Risk Score	1 – 2	3 – 5	6 – 9
Risk Level	Low	Medium	High
Management action	Clearly not a priority	Medium to long term priority and needs attention	Clearly a priority and requires urgent attention

Opasni događaj u vezi sa zahvatom	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa crpljenjem iz podzemnih voda ili drugih izvora	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa tretmanom vode za piće	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa filtracijom kroz pesak kao tretmanom	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa hlorisanjem kao tretmanom	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa sistemima za distribuciju	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa skladištenjem nakon tretmana	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa javnim česmama	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne
Opasni događaj u vezi sa domaćinstvima	Mogao bi da se dogodi u našem sistemu	
	Da	Ne

Primer alata:
Korak 3 u WSP –
opasni događaji

Primer alata: Korak 3 i 4 u WSP –
procena rizika, mere

	Sistem vodosnabdevanja						Opasnos t	Opasni događaj	Uzrok	Postojeće kontrolne mere	Efektivnost			
Opasan događaj (broj)	Izvor	Zahvatanje	Prečišćavanje	Rezervoar	Distribucija	Zdravstvena ispravnost vode za piće	Opisati		Opiši zašto i kako može da se desi	Opiši kontrolne mere	Efektivna	Nije efektivna	Donekle	Opisati dokaz (validacija)

	Procena rizika				Potreba za kontrolnim merama		Poboljšanja - opis					
Opasan događaj (broj)	Učestalost	Posledice	Rangiranje rizika	Kategorija	Da	Ne	Potrebna akcija	Detalji o tome šta treba da se uradi	Ko	Datum implementacije	Izvori (procenjen budžet, procenjeno vreme potrebno za implementaciju)	Status implementacije (nije počela, u progresu, završena)
LIKELIHOOD		SEVERITY/ CONSEQUENCE		Specify Category								
3	most likely	1	No or minor impact	1----2			3----5	6----9				
2	possible	2	Moderate impact	Low			Medium	High				
1	unlikely	3	Major impact									

Primer alata : Korak 5 i 6 u WSP –
operativni monitoring, programi
podrške, periodični pregled i
inoviranje

5. Plan operativnog monitoringa

SNABDEVANJE VODOM ZA PIĆE

Procesna faza	Kontrolna mera	Šta se prati?	Gde?	Kad?	Kako?	Ko?	Ciljno stanje/vredno st	Korektivn a aktivnost /mera
------------------	-------------------	------------------	------	------	-------	-----	-------------------------------	--------------------------------------

6. PROGRAMI PODRŠKE I PERIODIČNI PREGLEDI / INOVIRANJE PLANA

Korak 6.1. – Programi podrške

Edukacije, predstavljanje rezultata zaposlenima, odgovornim licima, donosiocima odluka, građanstvu, pravnim licima, kontinuirano održavanje postojećeg sistema i razmatranje unapređenja istog, kampanje, naučno-istraživački programi

Korak 6.2. Periodični pregled i inoviranje Plana

Sastanci tima na tri meseca, po potrebi i češće, a obavezno nakon svakog incidenta, periodični pregled Plana jednom godišnje, po potrebi češće, inoviranje Plana...

Zaključak

- Plan bezbednog upravljanja vodom za piće (WSP) je veoma detaljan i opsežan Plan svih aktivnosti koje doprinose obezbeđivanju zdravstveno ispravne vode za piće
- Neophodno je da bude prepoznat u nacionalnom zakonodavstvu
- Do momenta dok ne postane zakonski obavezujući, postoje alati definisani u međunarodno prepoznatoj literaturi i korišćeni u projektima od nacionalnog značaja koji mogu poslužiti izradi Plana
- Za izradu Plana neophodno je podići kadrovske kapacitete, posebno visoko stručnog, specijalizovanog, kadra
- Mere predložene za unapređenje procesa treba da postanu deo Plana nabavki javnih ustanova
- Plan je živ dokument koji treba pratiti, unapređivati i težiti poboljšanju

Hvala na pažnji!

- Prof. dr Sanja Bijelović
- sanja.bijelovic@mf.uns.ac.rs
- sanja.bijelovic@izjzv.org.rs

